

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Woning Het Eerste Gebod in Leuven

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Woning Het Eerste Gebod, Mechelsestraat 128, Leuven – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/24062/128.1

2/06/2022

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	5
1.3.	Historiek van het beschermings- en beheersdossier	6
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.	Evaluerend gedeelte	6
2.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	6
2.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	7
2.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	7
2.4.	Juridische toestand	7
2.4.1.	Adres en kadaster	7
2.4.2.	Onroerend Erfgoed	7
2.4.3.	Omgeving	7
3.	Bronnen	8
4.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	8
4.1.	Omgevingsplan	8
4.2.	Fotobijlage	8
4.3.	Documentatie	8

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit is het opheffingsdossier bij het opheffingsbesluit van de Woning Het Eerste Gebod in Leuven. Er wordt voorgesteld om de bescherming als monument van de woning Mechelsestraat 128 volledig op te heffen. Daar staat een recent gebouw en van het oorspronkelijke pand is er op die locatie erg weinig bewaard. Het koninklijk besluit van 20 september 1958 kan volledig worden opgeheven, daar het exclusief dit pand betreft.

De opheffing van de bescherming kadert in de herziening van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de Woning Het Eerste Gebod werd onderzocht in het project 'Aangetaste en verdwenen beschermingen' (2020-2021).¹ Hierin zijn beschermingen onderzocht van bouwkundig, houtig en landschappelijk erfgoed met een onduidelijke fysieke toestand. Het onderzoek had een drieledige bedoeling:

- nagaan wat de huidige fysieke toestand van het beschermde erfgoedobject is en in hoeverre het nog beantwoordt aan de toestand waarin het werd beschermd
- achterhalen welke de oorzaken zijn van eventuele veranderingen
- een beslissing nemen over de bescherming van het erfgoedobject

Op basis van dit onderzoek zijn 44 volledige en 1 gedeeltelijke opheffing van beschermingen toegevoegd aan de beschermingskalender 2022, evenals 3 wijzigingen van beschermingen van verplaatst erfgoed.

Deze opheffingen en wijzigingen worden gefaseerd uitgevoerd. Het eerste pakket dat hier wordt voorgelegd bevat beschermd bouwkundig en landschappelijk erfgoed waarvan de erfgoedwaarden onherstelbaar aangetast zijn door

- een ernstige (onvrijwillige) aantasting of calamiteit
- werken die vergund zijn door het agentschap Onroerend Erfgoed of zijn voorgangers

Voor vier dossiers in dit eerste pakket wordt de opheffing of wijziging van de bescherming voorgesteld omdat het beschermde onroerend goed met toelating van het agentschap Onroerend Erfgoed of zijn rechtsvoorgangers verplaatst werd en

- het beschermde onroerend goed op de nieuwe locatie opnieuw beschermd werd. De bescherming op de oorspronkelijke locatie wordt om die reden opgeheven.
- de verplaatsing noodzaakt een wijziging van het oorspronkelijk beschermingsbesluit. Het beschermingsbesluit wordt aangepast in functie van een bescherming op de nieuwe locatie.

Hierna volgen nog twee pakketten:

- bouwkundig en landschappelijk erfgoed waarvan de toestand problematisch was op het moment van bescherming
- bouwkundig erfgoed dat gesloopt is

1.1. Situering

De Woning Het Eerste Gebod werd bij koninklijk besluit van 20 september 1958 gerangschikt als monument. De woning Mechelsestraat 128 is gelegen op de hoek met de Halfmaartstraat.

¹ Voor meer informatie over dit onderzoeksproject verwijzen we naar het online onderzoeksrapport 'Beschermd, beschadigd, verdwenen. Onderzoek en evaluatie van ernstig aangetast en verdwenen beschermd erfgoed' [<https://oar.onroenderfgoed.be/item/6378>]

1.2. Historisch overzicht

Het "Eerste Gebod" vormt de eerste woning van de "Tien Geboden" (Mechelsestraat 90-128). Deze 16de-eeuwse huizenrij maakte deel uit van "*de Huysingen van Sinte Geertruyden*", een twintigtal panden van de Sint-Geertruiabdij aan de Mechelsestraat. Deze huurwoningen voor ambachtslui of neringdoeners vormden een kapitaalbelegging van de er achter gelegen abdij. Ze vormden ook een prestigieuze visuele afscherming van de abdij vanaf de Mechelsestraat. Door financiële problemen moest de religieuze instelling de volledige huizenrij echter verkopen in 1794. Het handelskarakter van deze panden was op 19de-eeuwse en vroeg 20ste-eeuwse foto's nog herkenbaar aan de laadbalken in de geveltoppen.

De "Tien Geboden" - startend bij het "Eerste Gebod" (hoekpand Mechelsestraat 128/Halfmaartstraat) en afgesloten door het "Tiende Gebod" (nr. 110) - werden volgens een sober typeplan met voor- en achterkamer op drie niveaus gebouwd op vrij diepe percelen. Achter elk huis was er een kleine binnenplaats en een achterhuis. Het architecturaal ensemble is samengesteld uit twee ensembles van telkens vijf nagenoeg identieke, vrij smalle en in de hoogte uitgewerkte woningen:

- het oudste ensemble bestaat uit het "Zesde Gebod" tot het "Tiende Gebod" (nrs. 110-118). Deze laatgotische huizen werden in 1548 gebouwd door abt Pieter Was. De kalkzandstenen breedhuizen zijn gevat onder één doorlopend zadeldak, afgesloten door zijtrapgevels,
- enkele jaren later, tussen 1553 en 1569, liet abt Philippe de Hosden een tweede ensemble van vijf woningen optrekken, het "Eerste Gebod" tot het "Vijfde Gebod" (nrs. 120-128). Op stilistische basis worden deze renaissancepanden toegeschreven aan de Leuvense bouwmeester Amand van Bullestraten.

Dit renaissance-ensemble bestond uit vijf diephuizen. De steile zadeldaken waren telkens gevat tussen een voortopgevel en een achterpuntgevel. De gevelfronten aan de Mechelsestraat waren opgevat als een ritmische opeenvolging van door druiplijsten en hoekpilasters belijnde en alternerend bekroonde topgevels, met kalkzandstenen parement voor de benedenbouw en contrasterende bak- en zandsteen voor de bovenbouw. Ondanks de 19de-eeuwse gedeeltelijke bepleistering vormden de dubbele uitzwenking van de verhoogde geveltoppen (straatzijde) en de frontonbekroning van de muuropeningen nog steeds herkenbaar renaissanceelementen. Deze architectuur was het best bewaard in het "Eerste Gebod", wat de eerste bescherming van dit pand binnen de "Tien Geboden" verklaart.

Het renaissancekarakter van het "Eerste Gebod" bleek zeker ook uit de beeldbepalende lange 'zijgevel' - architecturaal eigenlijk de hoofdgevel - langs de Halfmaartstraat. Door de superpositie van de klassieke ordes en de verwerking van antieke ornamenten werd dit hoekpand algemeen beschouwd als één van de exponenten van stijlbewuste renaissance-toepassing in België. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium noemt het "Eerste Gebod" dan ook "*één van de belangrijkste gevels van het land*".²

Van deze tweede reeks vijf geboden resten vandaag enkel nog het "Vijfde Gebod" (nr. 120) en het gerestaureerde "Vierde Gebod" (nr. 122). Bij deze restauratie in 2000-2001 werden de gevelordonnantie, de dakvorm, de stenen kruisko zijnen, en de frontonbekroning van de muuropeningen hersteld. Naast de in situ bewaarde toestand en archivalische documentatie waren hierbij vooral de opmetingsplannen en fotografische opnames van het "Eerste Gebod" (1967, ingenieur-architect R. Vandendael) richtinggevend.

Van het "Eerste Gebod" rest vandaag enkel een muurrestant. De linker travee van de zijgevel (aansluitend bij Halfmaartstraat 2) is op de begane grond bewaard. Plint, opstand,

² KIK-IRPA 2022: Het Eerste Gebod [online], <http://balat.kikirpa.be/object/116686> (geraadpleegd op 04/02/2022); zie ook GENICOT, VAN AERSCHOT e.a. 1971, 277-279.

muurdam, hoekpilaster en vensteromlijsting zijn opgetrokken in de oorspronkelijke bak- en zandsteen.

1.3. Historiek van het beschermings- en beheersdossier

Bij koninklijk besluit van 20 september 1958 werd het "Eerste Gebod" omwille van zijn artistieke en historische waarde gerangschikt als monument. In 1967 vond een ontploffing, gevolgd door zware brand, plaats in het "Tweede Gebod" (nr. 126). Hierdoor werd dit pand en ook het aanpalende "Derde Gebod" (nr. 124) totaal verwoest. Ook het hoekpand het "Eerste Gebod" was zwaar beschadigd. Jammer genoeg verviel het beschermde pand tot een bouwval en werd het uiteindelijk gesloopt.

In 1985 werden de resterende panden van de "Tien Geboden", met uitzondering van het "Vierde Gebod" (nr. 122), beschermd als monument. Bovendien werd het geheel van de "Tien Geboden" (nummers 110-128) opgenomen in het beschermde stadsgezicht van het historische Sint-Geertruidomein. Daarbij drong de stad Leuven aan op de opheffing van de monumentenbescherming van het reeds lang door brand vernielde "Eerste Gebod" (behandeling opmerkingen en bezwaren, 17 juli 1985). Daarop beloofde de Vlaamse dienst voor Monumenten- en Landschapszorg om de opheffingsprocedure in te zetten. Een inspectieverslag van de Rijksdienst Monumenten- en Landschapszorg (23 april 1986) herhaalde nog eens dit standpunt. In 2001 werd ten slotte ook het "Vierde Gebod" beschermd als monument.

Een vervangende nieuwbouw, ter invulling van de verdwenen eerste drie geboden, werd in 2004-2006 begeleid en vergund door de Vlaamse monumentendienst. Deze begeleiding vloeide voort uit de bescherming als monument (nr. 128) en als stadsgezicht (nrs. 124-128).

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De huidige fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 23 januari 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

Het "Eerste Gebod" betrof een renaissancewoning, deel van de "Tien Geboden". De vernietigde toestand is in bijlage 4.3. (documentatie) gedocumenteerd aan de hand van oud fotomateriaal.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

Woning het "Eerste Gebod" werd bij koninklijk besluit van 20 september 1958 gerangschikt als monument omwille van zijn artistieke en historische waarde.

Bij een brand in een aanpalende woning (1967) werd de woning het "Eerste Gebod" zwaar beschadigd waarna ze verviel. In 2004-2006 werd op deze plaats een nieuwbouw gerealiseerd.

De bescherming van de woning het "Eerste Gebod" als monument wordt volledig opgeheven omdat de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan.

2.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De historische waarde en de artistieke waarde zijn volledig verloren gegaan. De renaissancewoning en de toestand ervan na de gasontploffing van 1967 zijn in bijlage 4.3 (documentatie) gedocumenteerd aan de hand van oud fotomateriaal. De resterende erfgoedkenmerken en -elementen van het oorspronkelijke pand zijn gering: de linker travee op de begane grond van de zijgevel (aansluitend bij Halfmaartstraat 2). De erfgoedwaarden zijn in hun materieel voorkomen reeds volledig verloren gegaan. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

Als aanbeveling wordt wel geformuleerd dat dit oorspronkelijke muurstuk (in 2004-2006 geïntegreerd in het nieuwbouwproject) ook bij toekomstige ontwikkelingen bewaard blijft.

2.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument van de Woning Het Eerste Gebod, Mechelsestraat 128 in Leuven, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit tot opheffing.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Adres en kadaster

De Woning Het Eerste Gebod is gelegen Mechelsestraat 128 in Leuven.

De kadastrale gegevens van het beschermd onroerend goed werden gewijzigd ten opzichte van het ogenblik van bescherming. De Woning Het Eerste Gebod werd in het koninklijk besluit van 20 september 1958 kadastraal benoemd als Leuven, 1ste afdeling, sectie A, perceel 494A. Vermoedelijk naar aanleiding van het nieuwbouwproject werd dit perceel (Mechelsestraat 128) verenigd met de aanpalende percelen van de eveneens herbouwde panden. Daardoor is vandaag perceel 495G (deel) beschermd als monument.

2.4.2. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit opheffingsdossier over gaat.

De locatie van de op te heffen monumentenbescherming (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1672>) is opgenomen in het stadsgezicht Sint-Geertruidabdij en omgeving (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1501>), in de vastgestelde archeologische zone Historische stadskern van Leuven (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11901>) en in de UNESCO werelderfgoed bufferzone rond de Sint-Pieterskerk met belfort (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15021>). In 1985 en 2001 werden de nog bewaarde panden van de "Tien Geboden" beschermd als monument: het vijfde tot tiende gebod bij beschermingsbesluit van 6 november 1985, het "Vierde Gebod" bij beschermingsbesluit van 19 april 2001.

2.4.3. Omgeving

De locatie van de Woning Het Eerste Gebod ligt volgens het gewestplan in woongebieden met culturele, historische en/of esthetische waarde.

3. BRONNEN

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, Lopend archief, Leuven, Woning Het Eerste Gebod.

GENICOT L.F., VAN AERSCHOT S., DE CROMBRUGGHE A., SANSEN H. & VANHOVE J. 1971: *Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen, Architectuur, Provincie Brabant, Arrondissement Leuven*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 1, Luik.

MARTENS J., IMPE A., PAESMANS G. 1982: "Het Tiende Gebod" in Leuven, *M&L. Monumenten, Landschappen & Archeologie*, jaargang 1/6, 40-49.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022: Stadswoningen De Tien Geboden [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42361> (geraadpleegd op 08-02-2022).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022: Sint-Geertruidabdij en omgeving [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/302560> (geraadpleegd op 08-02-2022).

4. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

4.1. Omgevingsplan

4.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

4.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.